NICOLAE STEINHARDT- ESSAYIST

Claudia CREŢU (VAŞLOBAN)
"Petru Maior" University of Târgu-Mureş

Abstract: The essay is a literary genre that does not involve some rules and constantly changing appearance, shape and treat a wide spectrum of topics. N. Steinhardt's essay fits like a glove. Regardless essay about it, it displays its "confession" so that those who read it to be able to share its vast and significant culture that has.

Keywords: essay, appearance, confession, share, culture.

N. Steinhardt – eseist

Eseul este o specie literară care nu implică anumite reguli şi care îşi schimbă mereu înfăţişarea, forma şi tratează un spectru foarte larg de subiecte. Adrian Marino îl numeşte „concept cu o mie şi una de feţe, pe cât de nebulos şi ambiguu în numeroase spirite, pe atât de cultivat şi elogiat cu ostentaţie în cele mai neaşteptate direcţii"[1]. Astfel, eseistul este cel care, în mod subiectiv, caută, încearcă şi găseşte răspunsuri la diverse întrebări şi soluţii la diverse probleme, însă cerinţa de bază a acestuia este cunoaşterea astfel încât să poată să răspundă tuturor cerinţelor exterioare şi să poată satisface nevoile interioare ale sale.

Şi N. Steinhardt dă o definiţie eseului: „un gen literar care îi putea sta la îndemână doar unui norod civilizat şi cult, unuia pentru care nici dihotomia civilizaţie - cultură nu mai are mai mult sens decât aceea dintre deşteptăciune şi gândirea intuitivă (aş zice: amirosire). Şi nu-i la poftirea oricui: cere mişcări libere, un mers apăsat dar nu greoi, o fineţe, o sobrietate, o graţie şi mai ales – o comunicabilitate, o încredere în semeni, încredinţarea că pentru a le transmite o părere, un gând, o teorie ori o explicaţie, o ipoteză, un simţământ nu-i nevoie de un balast livresc imens, de tomuri groase, că între oameni de bună credinţă şi egală bunăvoire există putinţa de a te înţelege cu nu prea numeroase şi încâlcite vorbe"[2].

În ceea ce îl priveşte pe N. Steinhardt, eseul i se potriveşte ca o mănuşă. Indiferent despre care eseu este vorba, el îşi etalează „spovedania", astfel încât şi cei care o citesc să se poată împărtăşi din marea şi însemnata cultură de care dispune. Pentru a putea argumenta aceste puncte de vedere ne vom opri la eseul *Secretul Scrisorii pierdute*, apoi la volumele: *Între viaţă şi cărţi*, *Incertitudini literare* şi *Escale în timp şi spaţiu*.

Secretul Scrisorii pierdute este principalul eseu prezent în *Cartea împărtăşirii*. Cu toate că a fost scris şi publicat sub pseudonim în anul 1975, la Paris, cu ajutorul lui Virgil Ierunca, în ţară va vedea lumina tiparului, în întregime (căci, fragmente din eseul au fost publicate în revista *Apostrof*, în 1992), doar postum, în anul 1995. Volumul *Cartea împărtăşirii* apare sub îngrijirea lui Ion Vartic, la Cluj şi cuprinde un număr de şase texte care sunt reprezentative în ceea ce priveşte gândirea religioasă a lui N. Steinhardt.

Secretul Scrisorii pierdute debutează cu un citat din Émile Mâle: „La beauté est partout, mais elle ne se révéle qu'à l'amour"[3], care nu face altceva decât să susţină tema principală sau, mai bine spus, principiile după care se ghida N. Steinhardt şi anume: bunătatea, dragostea sau „cumsecădenia", termen îndrăgit de eseist.

În prima parte a eseului, N. Steinhardt prezintă cele două interpretări date operei lui I.L. Caragiale: „una, să-i spunem «stângistă», socoteşte că-i o critică necruţătoare, aspră şi

[1] Adrian Marino, *Dicţionar de idei literare*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1973, p. 604.
[2] Florian Roatiş, *Vocaţia eseului românesc*, p. 2.
[3] "Frumuseţea este peste tot, doar că ea nu se dezvăluie decât dragostei".

BDD-A22081 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:29:15 UTC)

crudă a burgheziei, a viciilor ei şi a regimului ei politic; alta, naţionalistă, este convinsă că talentatul autor al *Scrisorii* urăşte poporul român, pe care l-a înfăţişat în toate scrierile lui cu părtinire şi răutate”[4], dar, propune şi o a treia: „care, spre deosebire de toate interpretările din ultimul sfert de veac, era făţiş pornită către o expunere «blândă», «cuviincioasă», «îndulcită» a subiectului şi o purtare reţinută a personagiilor”[5].

Această propunere va încerca să schimbe viziunile de până atunci asupra operei lui I.L. Caragiale, oferind sugestia unei citiri spectografice a acesteia şi posibilitatea descoperirii unor „forme nevăzute cu ochiul”, unei lumi noi, înfăţişând şi „o altă morală” aflată la baza întregii lumi descrisă de Caragiale.

Acest secret al *Scrisorii pierdute* se află în actul al IV-lea, acesta fiind cel mai important, din perspectiva eseistului. Actul al IV-lea este prezentat de N. Steinhardt ca fiind „acela unde, pentru cine are ochi de văzut, urechi de auzit şi inimă să-i bată, autorul *Scrisorii* saltă peste comedia de moravuri, peste genul realist, peste teatru şi ne duce cu iuţeală mare, în marş forţat-(...)- în lumea care nu mai e a unei realizari teatrale, ci a marii arte unde se decodează sufletul omenesc- în cazul de faţă, românesc”[6].

Pentru eseist actul al IV-lea e totul, „punctul magic” este momentul în care Caţavencu îşi cere iertare, iar Joiţica îl iartă. Fără acest moment întreaga piesă nu era decât o satiră, o prezentare a moravurilor unei societăţi, însă prezenţa lui ne dezvăluie o altă lume în care iertarea, împăcarea sunt atributele principale ale acestei societăţi, ale societăţii româneşti, care are calităţile şi lumii occidentale şi ale celei orientale, fiind la mijloc, dar neavând „cususrile niciuneia”[7].

Plecând de la *Scrisoarea pierdută* a lui I.L.Caragiale, N. Steinhardt face elogiul lumii româneşti care e: „spaţiu mioritic şi creştin, spaţiu al blândeţii, dulcii împăcări, iertării, echilibrului şi relativităţii”[8], dar şi lumea în care se mai regăsesc câteva dintre trăsăturile creştine pe care ar trebui să le întâlnim peste tot, şi anume: bunătatea, iertarea şi împăcarea.

În partea „Sfinţii critici” îi ia, oarecum, pe critici la rost, deoarece, din punctul lor de vedere eroii lui Caragiale nu ar fi trebuit să se împace, ci să-şi dovedească încrâncenarea, răutatea şi să se răzbune unul pe celălalt. Această luare la rost o face folosind ironia. Astfel, se dovedeşte aici latura mai puţin pozitivă a celor care vizionau sau citeau piesa de teatru. Bineînţeles că aici nu se referă la criticii literari, în mod deosebit, ci se generalizează, se aduc în prim plan acele persoane pentru care bunătatea şi iertarea sunt nişte noţiuni nemaiîntâlnite, nefolositoare şi pentru care răzbunarea, ura sunt noţiuni democratice, serioase, mature şi cu fond.

Prin această împăcare, eroii lui Caragiale vin să arate că există şi alte soluţii, omeneşti, care nu fac decât să demonstreze ca fac parte dintr-un popor creştin, pentru care dreapta socotinţă este cea care face diferenţa. O variantă a dreptei socotinţe este, în viziunea lui N. Steinhardt, „hatârul” pe care îl defineşte ca: „o formă practică, reală, limitată, *modestă*, pe care, singură, o au oamenii la îndemână pentru a-şi manifesta concret şi nepretenţios, dragostea nu de omenire, ci de oamenii din jurul lor”[9].

Analiza de câmp pe care o propune N. Steinhardt în acest eseu ne oferă o altfel de viziune asupra lumii româneşti, o lume a „echilibrului bine aşezat înte două capete, în care, după frumoasa vorbă a sudiştilor, *there is always time for good manners*”[10], în care creştinismul îşi pune amprenta. Din această cauză, Steinhardt vede în Trahanache, Zoe şi

[4] N. Steinhardt, *Cartea împărtaşirii*, Ediţie alcătuită de Ion Vartic, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1993, p. 19.
[5] Ibidem, p. 19.
[6] Ibidem, p. 25.
[7] Ibidem, p. 28.
[8] Ibidem, p. 33.
[9] Ibidem, p. 46.
[10] Ibidem, p. 27

BDD-A22081 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:29:15 UTC)

Tipătescu „exemplare umane mai civilizate şi de calitate mai rafinată decât s-ar zice şi care-s greu de înţeles în gingaşa lor cumpănire de către minţi obtuze şi simpliste, dispuse să priceapă doar boacănele, mură'nguri şi extremele"[11].

Prin aceste „exemplare", dar şi prin alte personaje caragialeşti, eseistul ne face cunoscut sufletul românesc, caracterizat printr-un stil „bonom, blând, bogat în încredere, prietenie, ospitalitate şi milă"[12]. Aici, el consideră necesară o precizare: „Nu înseamnă că stilul sufletesc al românului este de fapt uşuratic în sens lichelesc. E, dimpotrivă şi la drept vorbind, răspuns adânc la o gravă problemă şi soluţia cea mai cuminte pentru o întrebare lăsată nedesluşită de trecerea anilor"[13].

Suflet românesc este acel punct care se pune la sfârşitul unui enunţ şi după care urmează un altul. Acel „altul" este lumea despre care ne vorbeşte atât de frumos, de pătrunzător N. Steinhardt. Citind acest eseu, inevitabil apar şi unele întrebări, dar , parcă anticipând acest lucru, autorul ne oferă şi răspunsurile. Sau, chiar dacă am avea unele proprii, imposibil să „nu pleci urechea" la spusele eseistului, să nu reflectezi. Şi tocmai aici se găseşte „senzaţionalul" care se leagă de creştinism, de poporul român şi pe care îl întâlneşti atât de des în scrierile lui N. Steinhardt.

Un alt gest pe care îl observă eseistul în piesa lui I.L. Caragiale, dar pe care în timpul său, cât şi astăzi nu se mai întâlneşte este respectul datorat adversarului: „deşi Caţavencu nu este un cu eleadversar de cine ştie ce respect, vedem că Joiţica, atunci când îl ştie înfrânt, nu-l batjocoreşte"[14].

Într-un interviu dat de I.P.S. Ioan Selejan, pe atunci episcop al Covasnei şi Harghitei, acesta spunea că între viaţa de aici, de pe pământ şi cea de dincolo este cale de o prescură, în lumea lui Caragiale trecerea către rai se realizează prin: „Iartă-mă-te-iert!" despre care N. Steinhardt spunea că această formulă este „pragul paradisului, de aici încolo personagiile scapă atracţiei pământului şi voinţei autorului şi ne duc cu ele în eterul de sus"[15], astfel „răspunzând «te iert» celui care spune «iartă-mă», ei intră numaidecât şi tainic în contact cu paradisul"[16].

Cei doi se pot asemăna cu tâlharul de pe cruce, dovedind că „dacă se rostesc potrivit(cuvintele oamenilor) cu voia lui Dumnezeu şi în sensul planului divin, pot recrea raiul. Tâlharul de pe cruce, pentru a fi în aceeaşi zi în rai, n-a avut nevoie decât să spună câteva CUVINTE"[17].

Nu se poate să încheiem fără să reamintim concluzia la care ajunge Steinhardt: „în scoica aceasta a unei comedii aprige şi ostile, lumea românească poate străbate veacurile în tot măreţul ei farmec, prevestind de aici, de pe pământ, din iureşul unor întâmplări mundane, paradisul a cărui nostalgie nu ne va cruţa nicicând"[18].

După cum spunea şi Ion Vartic, cel care a îngrijit prima apariţie a *Cărţii împărtăşirii*, ar trebui să se citească prima dată această „analiză" a lui N. Steinhardt, în ceea ce priveşte *Scrisoarea pierdută* şi apoi altele, astfel s-ar forma de la bun început o altă perspectivă asupra acesteia.

[11] Ibidem, p. 55.
[12] Ibidem, p. 60.
[13] Ibidem, p. 60.
[14] Ibidem, p. 74.
[15] Ibidem, p. 85.
[16] Ibidem, p. 86.
[17] Ibidem, p. 86.
[18] Ibidem, p. 92.

BDD-A22081 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:29:15 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Ardeleanu, George, *N. Steinhardt şi paradoxurile libertăţii. O perspectivă monografică*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2009.

Adrian Marino*, Dicţionar de idei literare*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1973.

Morar, Nicolae, *Dimensiunea creştina a operei lui Nicolae Steinhardt,* Timişoara, Editura Paideia, 2004.

Steinhardt N., *Cartea împărtăşirii.* Ediţie gândită şi alcătuită de Ion Vartic, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 1995.

*** *N. Steinhardt sau fericirea de a fi creştin. Caietele de la Rohia* (I) Ediţie îngrijită şi note de Florian Roatiş, Baia Mare, Editura Helvetica,1999.

*** *N. Steinhardt în amintirea contemporanilor. Caietele de la Rohia* (II). Ediţie îngrijită şi note de Florian Roatiş, Baia Mare, Editura Helvetica, 2002.

*** *N. Steinhardt în interviuri şi corespondenţă. Caietele de la Rohia* (III). Ediţie îngrijită şi note de Florian Roatiş, Baia Mare, Editura Helvetica, 2001.

****N. Steinhardt. Prin alţii în postumitate. Caietele de la Rohia (IV)*. Ediţie alcatuită şi îngrijită de Florian Roatiş, Baia Mare, Editura Helvetica, 2002.

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development , as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.

BDD-A22081 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:29:15 UTC)